

Byzantina Symmeikta

Vol 25 (2015)

BYZANTINA SYMMEIKTA 25

Βιβλιοκρισία: Η. ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΥ, Τὸ ἀγιολογικὸ καὶ ὁμιλητικὸ ἔργο τοῦ Νικηφόρου Γρηγοῤᾤ [Κέντρο Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν. Βυζαντινὰ Κείμενα καὶ Μελέτες 59], Θεσσαλονίκη 2013, σελ. 264. ISBN 978-960-7856-48-7

Στυλιανὸς ΛΑΜΠΑΚΗΣ

doi: [10.12681/byzsym.8606](https://doi.org/10.12681/byzsym.8606)

Copyright © 2016, Στυλιανὸς ΛΑΜΠΑΚΗΣ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΛΑΜΠΑΚΗΣ Σ. (2016). Βιβλιοκρισία: Η. ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΥ, Τὸ ἀγιολογικὸ καὶ ὁμιλητικὸ ἔργο τοῦ Νικηφόρου Γρηγοῤᾤ [Κέντρο Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν. Βυζαντινὰ Κείμενα καὶ Μελέτες 59], Θεσσαλονίκη 2013, σελ. 264. ISBN 978-960-7856-48-7. *Byzantina Symmeikta*, 25, 277–280. <https://doi.org/10.12681/byzsym.8606>

Η. ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΥ, *Τὸ ἀγιολογικὸ καὶ ὁμιλητικὸ ἔργο τοῦ Νικηφόρου Γρηγοῶ* [Κέντρο Βυζαντινῶν Ἑρευνῶν. Βυζαντινὰ Κείμενα καὶ Μελέτες 59], Θεσσαλονίκη 2013, σελ. 264. ISBN 978-960-7856-48-7

Ἡ μονογραφία τοῦ R. Guiland γιὰ τὸν Νικηφόρο Γρηγοῶ¹ παραμένει -παρὰ τὰ 90 ἔτη ποὺ ἔχουν περάσει ἀπὸ τὴν κυκλοφορία της- βασικὸ καὶ χρησιμώτατο βοήθημα γιὰ τὸν βίο καὶ τὸ ἔργο τοῦ πολυμαθοῦς διανοητῆ τῆς Παλαιολόγειας Ἀναγέννησης. Ὡστόσο δύο μεγάλες ἐνότητες τῆς πολυσχιδοῦς συγγραφικῆς δραστηριότητος τοῦ Γρηγοῶ, τὰ ἀγιολογικὰ καὶ τὰ ὁμιλητικὰ του κείμενα, δὲν εἶχαν ἀναλυθεῖ ἐκεῖ ἐπαρκῶς². Ἐπιπλέον, ἔχουν ἐκδοθεῖ ἢ ἐπανεκδοθεῖ στὶς δεκαετίες ποὺ ἔχουν μεσολαβήσει ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ κείμενα αὐτά. Ἦταν αἰσθητὴ λοιπὸν ἡ ἀνάγκη μιᾶς νέας συνολικῆς πραγματέυσης· τὸ κενὸ αὐτὸ τὸ καλύπτει τὸ παρουσιαζόμενον βιβλίον, ἐπεξεργασμένη μορφή τῆς διατριβῆς τῆς συγγραφῆς.

Τὸ βιβλίον, μετὰ ἀπὸ ἕνα σύντομο πρόλογο, τὶς συντομογραφίες καὶ τὴν βιβλιογραφία (σσ. 11-25), διαρθρώνεται σὲ ἕξι βασικὲς ἐνότητες. Ἡ πρώτη, καὶ συντομότερη (σσ. 27-37), εἶναι ἀφιερωμένη στὸν βίο καὶ τὸ ἔργο τοῦ Νικηφόρου Γρηγοῶ καὶ χωρίζεται σὲ δύο ὑποενότητες: ἀρχικὰ (σσ. 27-32) παρουσιάζεται συνθετικὰ ὁ βίος τοῦ λογίου μὲ βάση σχετικὲς ἀναφορὰς στὸ ἔργο του καὶ ἀξιοποίηση τῆς παράλληλης βιβλιογραφίας, καὶ ἀκολουθεῖ (σσ. 30-37) κατάλογος τῶν ἔργων του καὶ τῶν ἐκδόσεών τους.

Στὴν δευτέρα ἐνότητα τοῦ βιβλίου, ἡ ὁποία ἐπίσης διαρθρώνεται σὲ δύο ὑποενότητες, παρουσιάζεται πρῶτον ἡ χειρόγραφη παράδοση τῶν βίων συνολικὰ (σσ. 39-45), καὶ κατόπιν περιγράφεται ἡ χειρόγραφη παράδοση τοῦ καθενὸς ἔργου καὶ σημειώνονται οἱ ἐκδόσεις του καὶ σὲ ποιούς κώδικες βασίζονται (σσ. 46-49).

---

1. R. GUILLAND, *Essai sur Nicéphore Grégoras (l'homme et l'oeuvre)*, Paris 1926.

2. GUILLAND, *Essai*, 169-193, στὸ κεφάλαιο περὶ τῶν ρητορικῶν ἔργων τοῦ Γρηγοῶ.

Ἡ τρίτη καὶ ἐκτενέστερη ἐνότητα (σσ. 51-168) πραγματεύεται ἀναλυτικὰ ἓνα πρὸς ἓνα τὰ κείμενα: εἰδικότερα ἐξετάζονται ἡ δομὴ καὶ τὸ περιεχόμενο τοῦ κάθε βίου, ἡ χρονολόγησή του, ἐφ' ὅσον εἶναι ἐφικτή, ἐπιχειρεῖται σύγκριση μὲ προγενεστέρους ἀντιστοιχοῦς βίους καὶ ἀνιχνεύονται οἱ λόγοι τῆς συγγραφῆς κατὰ περίπτωσιν.

Στὴν τέταρτη ἐνότητα (σσ. 169-187) ἐντοπίζονται παράλληλα χωρία σὲ κλασσικοὺς καὶ βυζαντινοὺς συγγραφεῖς ἢ καὶ στὴν Βίβλο, ἡ πέμπτη (σσ. 189-219) εἶναι ἀφιερωμένη στὴν διερεύνηση κοινῶν τόπων καὶ ὁμοιοτήτων μὲ ἄλλα ἀγιολογικὰ ἔργα τῆς ἴδιας ἐποχῆς, καὶ ἡ ἕκτη καὶ τελευταία ἐνότητα (σσ. 221-249) ἐξετάζει τὴν γλῶσσα καὶ τὴν ρητορικὴ τῶν κειμένων (γλῶσσα καὶ ὕφος, σχήματα λόγου, στίξη καὶ καταληκτῆριος [sic] ρυθμός). Εὐρετήρια κυρίων ὀνομάτων καὶ ὄρων καὶ εὐρετήριο ὀνομάτων βιβλιογραφίας συμπληρώνουν τὸ βιβλίον.

Ὅρισμένες βιβλιογραφικὲς καὶ ἄλλες συμπληρώσεις πάντως εἶναι ἀπαραίτητες: στὸν κατάλογο τῶν ἔργων τοῦ Γρηγοῦ καὶ τῶν ἐκδόσεών τους, θὰ μπορούσε νὰ προστεθεῖ ἡ (χρηστικὴ) ἔκδοσις, ἀπὸ τὸν Χ. Σολιώτη, μίας παραλλαγῆς τῆς πραγματείας περὶ ἀστρολάβου ἀπὸ τοὺς κώδικες Vatic. Gr. 318 καὶ Marc. Gr. 326³, καθὼς καὶ ἡ κριτικὴ ἐπανεκδόσις τῆς Διαθήκης τοῦ πατριάρχου Ἰωάννη Π' Γλυκέος (ἡ ὁποία «ἐγράφη ὡς ἀπ' αὐτοῦ διὰ τοῦ Γρηγοῦ») ἀπὸ τὸν Σ. Κουρούση⁴, στὸ σύνολό της, καὶ ὄχι μόνο τοῦ τμήματος ποὺ ἔχει ἐνσωματωθεῖ στὴν *Ρωμαϊκὴ Ἱστορία* (VIII.2:I, 289,23-292,11 Bonn). Ὁ βίος τοῦ Μ. Βασιλείου ποὺ ἀποδίδεται στὸν Ἀμφιλόχιον (ἀπὸ τίς πηγὲς τοῦ Γρηγοῦ γιὰ τὸν βίον τοῦ Μ. Κωνσταντίνου) ἔχει ἐκδοθεῖ μὲ ἀγγλικὴ μετάφρασις καὶ σχόλια ἀπὸ τὸν J. Nicholson⁵. Χρήσιμο θὰ ἦταν νὰ προστεθεῖ καὶ σχετικὴ μελέτη τοῦ J. Wortley⁶, καθὼς χρονολογεῖ τὸν ψευδοαμφιλόχιον βίον στὸν 9ο αἰῶνα, καὶ νὰ συσχετισθεῖ μὲ τὴν προτίμησιν τοῦ Γρηγοῦ νὰ βιογραφεῖ ἀγίους τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων, ἀλλὰ καὶ τοῦ αἰῶνα αὐτοῦ (σ. 167). Γιὰ τὸν Ἰωάννη Σταυράκιον ὑπάρχει

3. Βλ. Χ. ΣΟΛΙΩΤΗΣ, Ἀνέκδοτα ἑλληνικὰ κείμενα σχετικὰ μὲ τὴν χρῆσιν καὶ κατασκευὴν τοῦ ἀστρολάβου, *ΠΑΑ* 61 (1986), 423-454.

4. Βλ. Σ. Ι. ΚΟΥΡΟΥΣΗΣ, Ὁ λόγιος οἰκουμενικὸς πατριάρχης Ἰωάννης Π' ὁ Γλυκὺς, *ΕΕΒΣ* 41 (1974), 297-405, ἰδίως 385-386 μὲ διευκρινίσεις περὶ τῆς διττῆς παράδοσις τῆς διαθήκης, καὶ 403-405 (τὸ κείμενον).

5. J. NICHOLSON, *The Vita Sancti Basilii of Pseudo-Amphilochius: A Critical Edition with Commentary and English Translation*, M.A. thesis (Athens GA: University of Georgia, 1986).

6. J. WORTLEY, The pseudo-Amphilochian Vita Basilii. An Apocryphal Life of Saint Basil the Great, *Florilegium* 2(1980), 217-239.

καὶ ἡ μελέτη τῆς Ε. Κουντούρα-Γαλάκη⁷. Στὰ γραφόμενα στὴν σ. 84 σημ. 1 περὶ τοῦ Μαρτινακίου, θείου τῆς Θεοφανοῦς, ἀναφέρονται ὡς βασικὴ πηγὴ τὰ *Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως*⁸, ἀλλὰ οἱ κύριες πηγές εἶναι ἡ *Συνέχεια Θεοφάνη*⁹, ὁ Ψευδο-Συμεὼν¹⁰, ὁ Σκυλίτζης¹¹ καὶ ὁ Γενέσιος¹². Ἐπίσης στὴν σ. 93, σημ. 59 ἡ παραπομπὴ στὸν Κωνσταντῖνο Μανασσῆ στὴν ἔκδοση Βόννης πρέπει νὰ συμπληρωθεῖ μὲ ἀναφορὰ καὶ στὴν νέα ἔκδοση τοῦ Ὁ. Λαμφίδη, ὅπου ἀλλάζει ἡ στιχαρίθμηση τοῦ χωρίου¹³.

Πολλὰ δυστυχῶς εἶναι τὰ παροράματα [ὅπως «Ἐταιρεία», «Faccoltà», «Maccerata», «ἐορτολόγιον» κατ' ἐπανάληψιν στὴν βιβλιογραφία, *completes* ἀντὶ *completus* (σ. 13), *Graegorae* ἀντὶ *Gregorae* (σ. 17), Οὐλεριανόν ἀντὶ *Οὐαλεριανόν*, καὶ μαρτυρήσαντες ἀντὶ *μαρτυρήσαντας* (σ. 21) κ. ἄ.], ἀλλὰ καὶ οἱ ἀβλεψίαι ἢ οἱ ἀτελεῖς παραπομπές. Ἐνδεικτικά: Ἡ πλήρης παραπομπὴ στὴν ἔκδοση τῆς πραγματείας κατὰ Λατίνων εἶναι: Μ. PAPAROZZI, Un opuscolo di Niceforo Gregoras sulle condizioni del dialogo teologico con i Latini, στο *La chiesa Greca in Italia dall' VIII al XVI secolo, Atti del convegno storico interecclesiale* III, καὶ τῆς ἔκδοσης τῶν *Ἀντιρρητικῶν* ἀπὸ τὸν Η. V. BEYER εἶναι *Nikephoros Gregoras Antirrhetica* καὶ ὄχι *Nicephoris Gregorae Antirrhetica*. Ἐπίσης ὁ ὀρθὸς τόπος ἔκδοσης τῶν

7. Ε. ΚΟΥΝΤΟΥΡΑ-ΓΑΛΑΚΗ, Ἰωάννης Σταυράκιος: Ἕνας λόγιος στὴ Θεσσαλονίκη τῆς πρώιμης Παλαιολόγειας ἐποχῆς. *ΒυζΣύμμ* 16 (2008), 379-394 (doi:<http://dx.doi.org/10.12681/byzsym.915>). Γιὰ τὸν Βίο τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνο Ἀκροπολίτη, μετὰ τὴν κυκλοφορία τοῦ παρουσιαζόμενου βιβλίου δημοσιεύθηκε ἄρθρο τῆς ΙΔΙΑΣ, Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος στὸ ἀγιολογικὸ ἔργο τοῦ Κωνσταντίνου Ἀκροπολίτη. Ἰδεολογικὲς ἐπαναλήψεις καὶ νέες προσεγγίσεις, στὸ: *Aureus. Τόμος ἀφιερωμένος στὸν Καθηγητὴ Ε. Κ. Χρυσό*, Ἀθήνα 2014, 417-441.

8. *Scriptores originum Constantinopolitanarum*, ἐκδ. Τ. PREGER, τ. II, Leipzig 1907, 249.

9. *Theophanes Continuatus Chronographia*, III 27, ἐκδ. Ι. BEKKER [CSHB], Bonn 1838, 121.

10. *Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon magister, Georgius Monachus*, ἐκδ. Ι. BEKKER [CSHB], Bonn 1838, 635.

11. *Ioannis Scylitzae Synopsis Historiarum*, ἐκδ. Ι. THURN [CFHB 5], Berlin-N. York 1973, 72.

12. *Iosephi Genesisii Regum libri quattor*, ἐκδ. Α. LESMÜLLER-WERNER – Ι. THURN [CFHB 14], Berlin-N. York 1978, 49. Βλ. συνολικὰ *PmbZ* 1, ἀρ. 4843, λ. Μαρτινάκης καὶ ἀρ. 4849, λ. Μαρτίνος, ὅταν τονίζεται ἡ ἀνεπάρκεια τῶν στοιχείων σχετικὰ μὲ τὸ συγκεκριμένο πρόσωπο.

13. Βλ. *Constantini Manassis Breviarium chronicum*, ed. Ο. LAMPIDIS, Athenis 1996, 284, στ. 5225-5226.

ἐπιστολῶν εἶναι Matino (ὅπως σωστὰ ἀναγράφεται στὴν σ. 17) καὶ ὄχι Roma ὅπως στὴν σ. 34. Φυσικὰ ὁ τόπος ἔκδοσης τοῦ βίου τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἀπὸ τὸν LEONE δὲν εἶναι gennaio [=Ἰανουάριος] 1994 (ὅπως ἐσφαλμένα σημειώνεται στὴν σ. 47), ἀλλὰ Catania 1994 (ὅπως σωστὰ ἀναγράφεται στὴν σ. 18).

Συνολικὰ πρόκειται γιὰ πολὺ ἐνδιαφέρουσα φιλολογικὴ ἔρευνα, ἡ ὁποία προσεγγίζει ἀπὸ πολλὰς πλευρὰς τὰ κείμενα καὶ συντελεῖ στὴν λογοτεχνικὴ ἀποτίμησι τοῦ ἔργου τοῦ Γρηγοῤῃ. Οἱ πολλὰς ἀβλεψίαι ὅμως, μερικὲς ἀπὸ τὶς ὁποῖες σημειώθηκαν ἐνδεικτικὰ, ἀδικοῦν κάπως τὴν κατὰ τὰ ἄλλα καλὴ εἰκόνα τοῦ βιβλίου.

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΛΑΜΠΙΑΚΗΣ

ΠΕ/ΕΙΕ